

VASILICA ASANDEI-MÎRZA *

METODE ȘI MIJLOACE DE CERCETARE ARHEOLOGICĂ ÎN ROMÂNIA LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XIX ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX**

Demersul meu se înscrie într-un proiect mai amplu, cu tema *Arheologie și muzeologie în România la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX (metode și concepții)*. În cadrul acestuia, vom studia atât metodele de lucru ale arheologilor, cât și mijloacele de care au beneficiat pentru a-și atinge obiectivele. Mai exact, pe baza izvoarelor existente, voi cerceta cea de-a doua jumătate a secolului XIX, studiul meu având însă ca limită cronologică anul 1916. Îmi întemeiez investigația îndeosebi pe fondurile arhivistice (fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice de la Arhivele Naționale București, Arhiva Muzeului Național de Antichități deținută de Institutul „Vasile Pârvan” al Academiei Române, fondurile Rectoratului și ale Muzeului de Antichități din Arhivele Naționale Iași), dar și pe studiul actelor normative extrase din Monitorul Oficial. Evident, mi-am completat informațiile cu ajutorul articolelor și volumelor monografice apărute până acum¹.

În România, evoluția arheologiei și, implicit, a metodelor ei de cercetare a cunoscut un ritm mai lent de dezvoltare dacă o comparăm cu școala germană de profil. Dar, prin studiile universitare făcute în Germania, Austria sau în Franța, intelectualii români au preluat metodele de acolo, încercând să le aplice și în spațiul românesc. Ca o regulă parcă, intelectualii români, educați în Vestul continentului (influențați mai ales de mediile istoriografice germane), în spiritul istoriei culturale, s-au întors în țara de origine pentru a crea o școală de aceeași factură. Cu precizarea că, în acel context social și istoric, arheologii români, la fel ca și alți confrăți europeni contemporani, erau conduși de paradigma națională, prin care încercau să explice etnogeneza propriului popor². Puși față în față cu descoperirea obiectelor preistorice, pasionații de arheologie

---

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

** Cercetare finanțată prin proiectul „MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și postdoctorală”, cod contract POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

¹ În anul 1874 a intrat în vigoare *Regulamentul asupra explorărilor și cumpărărilor de obiecte antice*, în 1892, *Legea descoperirii monumentelor și obiectelor arheologice* și în 1913, *Legea conservării și restaurării monumentelor istorice*. Vezi *MOF*, nr. 187/24 noiembrie 1892 și nr. 21/28 aprilie 1913; Irina Achim, *Vechi muzeu arheologic de sit*, I. *Studiu de caz: Histria*, în *SCIVA*, tomul 61, 1-2, 2010, p. 118.

² „Un exemplu particular din epocă ar fi descoperirea antichităților din Dobrogea, o regiune preluată de la Imperiul Otoman în 1878, un an după independența Principatelor. Descoperirea în Dobrogea a monumentului Tropaeum Traiani, «certificatul de naștere al românilor [care a produs] entuziasm în mediul intelectual», a condus la un val de excavări arheologice (1882-1890) conduse de Gr. Tocilescu. Dar, după

din a doua jumătate a secolului XIX au avut dificultăți în a oferi date clare despre vârstă sau despre utilitatea artefactelor; de vină erau lipsa de cunoștințe temeinice și absența unui organism central, care să sistematizeze cercetarea și să formeze specialiști³.

Până la formarea celor două Catedre de arheologie, la Universitățile din București și Iași, în 1877, respectiv 1895, de către Al. Odobescu și Teohari Antonescu, cercetarea arheologică a fost lăsată la latitudinea persoanelor pasionate de colecționarea obiectelor găsite întâmplător, în diferite regiuni ale țării, fără a utiliza vreun criteriu științific pentru realizarea săpăturii sau pentru interpretarea contextului descoperirii. Cel mai elocvent exemplu în acest sens îl constituie entuziastul Cezar Bolliac, deținător de mijloace financiare necesare cercetărilor, dar nu și de metode adecvate, după cum îl critica rivalii săi. El impulsiona totuși curiozitatea generală pentru arheologie: timp de un deceniu, în ziarul său „Trompeta Carpaților”⁴, a publicat rezultatele campaniilor sale, dar și informații despre excursiile sale arheologice, în lucrări cum ar fi *Calletorie arheologică în România*⁵ și *Excursiune arheologică din anullu 1869*⁶.

În documentele de arhivă, cererile adresate de acesta sunt cele mai numeroase. Frecvent, el cerea bani pentru excursiile arheologice pe care intenționa să le facă sau îi prezenta ministrului Cultelor situația în care se aflau diverse locuri cercetate, declarând că „orice monument istoric voi găsi în săpăturile mele aparțin de-a dreptul Muzeului Național, cum și planurile toate ce voi ridica pe această linie vor aparține ministerului, către care îmi voi da raportul în fiecare lună”⁷. Am observat că a fost foarte rar refuzat de autorități, de fiecare dată acordându-i-se între 1.000 și 2.000 de lei pentru expedițiile sale⁸. Chiar și așa, Bolliac nu ezita să vândă Ministerului colecția sa de numismatică sau să „ofere”, sub formă de donație, piese antice descoperite în excursiile plătite de aceeași instituție. Spre exemplu, drept mulțumire pentru donația făcută, i se mai acordau 1.000 de lei

efervescenta inițială ritmul cercetărilor a încetinit” (Dragoș Gheorghiu, Christian F. Schuster, *The Avatars of a Paradigm: A Short History of Romanian Archaeology*, în Peter F. Biehl, Alexander Gramsch, Arkadiusz Marciniak (Hrsg.), *Archäologien Europas/Archaeologies of Europe*, New York, München, Berlin, Waxmann Münster, 2002, p. 291).

³ Nu este indicat să cităm aici inițiativele arheologice amatoriste, dintre ele meritând totuși menționate acelea care, în timp, au devenit obiective științifice majore. Dintre acestea se remarcă așezarea neo-eneolitică de la Vădastra, în Oltenia, descoperită și cercetată de Cezar Bolliac, ori situl de la Cucuteni, în Moldova, care – descoperit în 1884 și studiat apoi de intelectualii români – a devenit celebru și a fost cercetat sistematic de profesorul Hubert Schmidt din Berlin, în anii 1909-1910; putem adăuga la descoperiri, în Transilvania, Turdaș, pe Mureșul inferior, și săpăturile de la Ariușd, aproape de Brașov, executate de F. Laszlo, între 1907 și 1913. Vezi Vladimir Dumitrescu, *Vasile Pârvan. Le fondateur de l'école roumaine d'archéologie préhistorique et protohistorique*, în „Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne”, nouvelle série, tome XXVI, nr. 1-2, 1982, p. 27.

⁴ „Deși articolele sale din *Trompeta Carpaților* sunt adesea confuze sau chiar fanteziste, marcate de structura de poet și jurnalist a autorului, Bolliac ocupă un loc important în istoria cercetării prin aceea că el a realizat importanța arheologiei preistorice, capabilă să fundamenteze «cunoștința că pe aceste locuri exista istorie pe când nu era istoria»” (Mircea Babeș, *Marile etape ale dezvoltării arheologiei în România*, în *SCIVA*, tomul 32, nr. 3, iulie-septembrie 1981, p. 321).

⁵ Cesar Bolliac, *Calletorie arheologică în România de la 20 Martie până la 22 Apriliu 1858*, București, Typographia Jurnalului Natționalu, 1858.

⁶ Idem, *Excursiune arheologică din annulu 1869*, București, Tipografia Națională, 1869. Am ales citarea lucrărilor originale găsite la Biblioteca Academiei Române, deoarece ediția din 2005, Cezar Bolliac, *Excursiuni arheologice*, antologie, prefață și realii de N. Georgescu, studiu introductiv, note, comentarii și glosar de Mariana Marcu, notă asupra ediției, verificarea și colajonarea realiilor de Doina Rizea, București, a fost negativ recenzată de Dragoș Măndescu în revista *SCIVA*, 58, nr. 3-4, 2010, p. 409-415.

⁷ Arhivele Naționale ale României, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice (în continuare, ANR, fond MCIP), dosar 120/1875, f. 22.

⁸ *Ibidem*, dosar 120/1875, f. 43, 46.

pentru viitoarele cercetări, din fondul prevăzut la buget pentru „excursiuni arheologice”⁹. Și nu era singurul care proceda astfel, în acea perioadă dezvoltându-se un limbaj specific acestui tip de cereri adresate ministrului¹⁰.

Un moment important pentru schimbarea acestei situații incerte a statutului patrimoniului arheologic a fost înființarea Muzeului Național de Antichități la 25 noiembrie 1864 și crearea, în 1869, a unui Comitet Arheologic Român, „menit să asigure controlul și să ofere girul științific asupra explorărilor antichităților”. În perioada 1869-1877, președintele Comitetului a fost Cezar Bolliac. În 1871, muzeul a intrat în administrația Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, în 1874 promulgându-se un decret privind „controlul asupra explorărilor și cumpărătorilor de obiecte antice”. Ministerul își rezerva dreptul de a da autorizații de cercetare „persoanelor competente, amatorilor dezinteresați și cunoscători care vor face asemenea excursiuni numai în interesul științei și al istoriei naționale, și spre a înavuți Muzeul Național cu asemenea colecțiuni”¹¹. Dacă cererea merita interesul, era trimis un reprezentant al Muzeului ca să supravegheze săpăturile și, în unele cazuri, Ministerul asigura fondurile necesare pentru căutarea obiectelor¹². În cazul în care Muzeul primea donații de diverse obiecte găsite în țară, publica mulțumirile în Monitorul Oficial¹³.

Majoritatea descoperirilor arheologice, în particular a celor preistorice, erau complet întâmplătoare. Ele ieșeau la iveală din pricina unei ploii ușoare, a plugului, a lucrărilor efectuate de muncitorii căilor ferate, a săpării noilor morminte sau a scoaterii pietrișului necesar la șoselele din județe¹⁴. Un exemplu în acest sens era descoperirea arheologică semnalată în revista „Convorbiri literare”: „Săpându-se la șosea județeană Iași – Vaslui, în punctul numit Baba-Necula, s-a găsit de locuitorul Vasile Lungu din comuna Cucuteni două obiecte de aur [...]. Tot în acel loc a mai găsit locuitorul Ioan Sușan o altă bucată de metal împletită în două vițe [...]. Din nenorocire însă, în loc de a se prezenta acești locuitori cu aceste prețioase lucruri la persoane care să știe nestimata lor valoare, ei necunoscând legile actuale asupra aflării de comori și crezând că trebuie să împartă jumătate cu Statul, le ascunseră și le mistuiră”¹⁵. Aflați într-o perioadă a colectării, mai puțin a contextualizării, oamenii nu se stinghereau să caute special astfel de obiecte pentru a le vinde amatorilor de antichități¹⁶.

În cazurile cele mai fericite, Ministerul era semnalat de către Prefectura aceluși loc, despre contextul descoperirilor și trimiterea pieselor spre analiză la Muzeul Național de Antichități. Acesta a constituit, în ultimele decenii ale secolului XIX, precum și în primele decenii ale secolului următor, instituția care a autorizat, organizat și condus săpături arheologice. De asemenea, s-a implicat în repertorierea vestigiilor arheologice

⁹ *Ibidem*, dosar 120/1875, f. 100, 102, 148.

¹⁰ Pentru o abordare nouă a acestei chestiuni, vezi Andi Mihalache, *Contribuții la istoria ideii de patrimoniu. Surse, evoluții, interpretări*, Iași, Editura „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 152, în special p. 174-176.

¹¹ Mircea Anghelinu, *Evoluția gândirii teoretice în arheologia românească. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2003, p. 87.

¹² Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 173.

¹³ ANR, fond MCIP, dosar 11/1888, f. 16. Pentru o analiză profundă a acestor aspecte, vezi Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 159-164.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 143/1871, f. 139; dosar 120/1875, f. 46, 100, 198; dosar 11/1888, f. 12, 27; dosar 10/1891, f. 27.

¹⁵ Acest lucru se întâmplă cu un an înainte de promulgarea unui decret privind „controlul asupra explorărilor și cumpărătorilor de obiecte antice”. Semnează un anume „X” (CvL, anul VII, 1 aprilie 1873 – 1 martie 1874, Iassi, 1874, p. 363, 364; Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 150).

¹⁶ Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 151.

de pe cuprinsul țării, a militat pentru valorificarea patrimoniului arheologic prin publicații de circulație internațională și s-a preocupat constant de îmbogățirea colecțiilor proprii, prin achiziții de noi piese, dar și prin susținerea apariției muzeelor locale și chiar a muzeelor de sit¹⁷. Anual, Muzeul Național de Antichități dispunea de un buget de excursii și achiziții de colecții arheologice, de 10.000 lei¹⁸. De o cercetare serioasă, prin săpătură, nu putea fi vorba, chiar dacă deciziile unora dintre cei preocupați sunau promițător: „Da, am zis-o și o voi repeta până când voi putea fi auzit, că misiunea noastră este să dăm istoriei timpilor dacilor, până unde ei pot intra în istorie, și să dăm științelor arheologice pre omul Carpaților, preistoric, anteistoric”; sau: „Nici într-un alt secol științele arheologice n-au făcut atâta progresu, nu s-au adâncitu atâta în știință, ca în secolul nostru, și mai cu seamă de vreo trei decenii încoace. Cu nimicu altu noi nu ne putem prinde în acest cor al arheologilor Europei, ca venind cu idee exacte despre ființa dacilor. Așa dară aci mai cu seamă trebuie să țintească fiecare arheolog român”, declara Bolliac¹⁹. Interesul exclusiv pentru antichitatea clasică și pentru civilizația romană avea să conducă la adevărate distrugerii ale siturilor preistorice „tot ce nu era Roman era barbar și, prin urmare, bun de aruncat, bun de sfărâmat”. De aceea, mult timp, obiectele aparținând altor epoci nu au fost cercetate sau au fost distruse²⁰. Aceste lucruri se întâmplau din cauza imitării altor situații similare. „Inspirați de francezi, care puneau accent pe componenta galică a etnogenezei lor, românii recurgeau la dacism.” Este bine cunoscută insistența cu care Cezar Bolliac prezenta așezările neolitice, cum ar fi cea de la Vădastra, drept realizări ale strămoșilor daci. De altfel, introdusese și sintagma *olăria daci preistorică*²¹. Observațiile lui au cunoscut treptat o îmbunătățire și o revenire asupra celor spuse, dacă avem în vedere descoperirile făcute în timpul excursiei din 1872 (București – Galați – Tirighina – Iglia – Zimnicea – Turnu Măgurele – Ghighen – Celei – Vădastra); cel mai important lucru este că, de la sfârșitul acestei călătorii, la Vădastra a fost făcută prima descriere a unei stratigrafii din literatura arheologică românească, recunoscută chiar și de Al. Odobescu²².

O altă informație în acest sens privea săpăturile de la Cucuteni. Cercetarea sitului, inaugurată în 1885, a fost considerată o „tentativă de excavare”. Chiar și așa merită amintită activitatea anticarilor ieșeni N. Beldiceanu și Gr. C. Buțureanu, ambii profesori secundari, responsabili de săpăturile în câteva situri neolitice, printre care și cel de la Cucuteni, pentru care Ministerul a acordat un fond de 5.000 de lei în anul 1895. Din acest fond au fost efectuate și câteva sondaje în așezările preistorice de la Răbâia, Rafaila și Epurenii (jud. Vaslui), partea principală a sumei fiind totuși alocată pentru săpăturile de la Cucuteni; iar rezultatul a constat în decopertarea unei jumătăți din stațiunea de pe Cetățuia. Din actele justificative trimise de Gr. C. Buțureanu Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice reiese că: 1.500 lei au folosit la cheltuielile de săpături, în primul trimestru, 500 lei pentru aparatul de fotografiat, 300 lei pentru aparate „de precizie”, 200 lei instrumente de săpat și 360 lei plata suplimentului

¹⁷ Irina Achim, *op. cit.*, p. 119.

¹⁸ ANR, fond MCIP, dosar 143/1871, f. 34.

¹⁹ Cesar Bolliac, *Excursiune arheologică din anul 1869*, p. 64, 65.

²⁰ Mircea Anghelino, *op. cit.*, p. 83.

²¹ „Dorind să-i impună pe daci drept inițiatorii absoluți ai istoriei românilor, Bolliac îi «îmbătrâne», descoperindu-le urmele până și în siturile epocii de piatră. Proceda astfel conștient fiindcă preistoria nu avea încă un public, preocupările pentru ea abia obținând statutul de știință. Se convinsese de acest lucru văzând dezinteresul pentru expoziția organizată la el acasă” (Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 147, 148).

²² Dragoș Măndescu, în loc. cit., p. 411.

lui N. Beldiceanu. Raportul rezultat în urma cercetărilor conține fotografiile cu obiectele de lut sau piatră, schelete umane, planuri ale zonei cercetate, toate extrem de importante pentru reconstituirea felului în care s-a lucrat. Chiar și așa, contemporanii care îi critică, mai ales Al. Odobescu, le reproșează lipsa cronică de rigoare metodologică²³.

Și Teohari Antonescu, în contextul venirii lui Hubert Schmidt²⁴ pentru cercetările arheologice de la Cucuteni, critică maniera în care s-au făcut săpăturile: „Stațiunea din Cucuteni a avut nefericirea să fie mai întâi răscolită de către răposaii Beldiceanu, Buțureanu și alții în mai multe rânduri; rezultatul acestor cercetări îl cunoașteți: o mare parte din stațiune a fost cu adevărat nimicită, iar taina științifică, pe care aceste resturi preistorice o ascundeau, a rămas încă nedeslegată”. Acesta explică, într-un raport adresat Ministerului, și metoda de lucru a lui Hubert Schmidt, prezentând obiectele găsite, precum și concluziile cercetării: „Cercetând în partea de vest a așezării, de o formă trapezoidală, care rămăsese neatinsă de cei dinaintea sa, acesta a tăiat 11 șanțuri de lungimi diferite, cuprinse între 3 și 35 m, în lățime de 1 m până la 6 m, iar în adâncime până la fața stâncii. Prin săparea acestor șanțuri în diferite părți până la stâncă, Dl S. a putut să-și dea mai bine seama despre suprapunerea diferitelor pături de cultură. Cu modul acesta a putut el să descopere o neîntreruptă durată de viață a stațiunii, care se întinde din epoca neolitică mai nouă până în epoca de bronz, lucru care nu se știa de nimeni până acum”²⁵. Publicarea rezultatelor obținute de Hubert Schmidt ne dezvăluie, indirect, stadiul arheologiei și al metodelor de cercetare din România: „În România lipsesc cu totul cercetările preistorice de teren; în contrast cu țările învecinate, solul românesc a rămas încă intact”²⁶ [...]. În România se resimte în mod deosebit golul din cunoștințele noastre în privința evoluției preistorice a Europei de sud-est, după ce în țările învecinate – Ungaria, Galiția, Rusia, Bucovina, Bulgaria, Serbia, Bosnia – cercetarea preistorică de teren a fost începută în mod energic de către specialiști profesioniști. Poate că exemplul din 1909-1910 va avea urmări bune, dar această dorință se va îndeplini doar când cercurile largi ale populației vor deveni conștiente de importanța descoperirilor preistorice, dacă se va deștepta, în cercurile învățaților și amatorilor, interesul pentru întemeierea de societăți, pentru conservarea monumentelor preistorice și dacă se vor reuni mijloacele statului și cele particulare pentru formarea și sprijinirea specialiștilor cărora trebuie să li se încredințeze descoperirea și ocrotirea descoperirilor preistorice”²⁷.

Săpăturile lui Hubert Schmidt au făcut subiectul mai multor studii de specialitate, nefiind cazul să le menționez și aici. În schimb, am observat că Ministerul acorda de fiecare dată bani pentru cercetările și tezaurele arheologice descoperite la Cucuteni, susținând activitatea desfășurată în așezările preistorice din Moldova și achiziționând colecțiile personale ale lui N. Beldiceanu și Gr. C. Buțureanu, după ce aceștia încetaseră din viață²⁸. Totuși, generalizarea făcută de Hubert Schmidt era exagerată. În România, unele cercetări sistematice fuseseră deja începute, aducând și rezultate notabile. Dacă ne referim mai ales la investigațiile lui Dimitrie C. Butculescu în Ialomița, Teleorman,

²³ Vasilica Asandei, *Un manuscris inedit despre cercetările efectuate la Cucuteni în 1895*, în „Historia Universitatis Iassiensis”, nr. 1/2010, p. 172.

²⁴ „Numele arheologului german Hubert Schmidt a rămas legat de preistoria din România mai ales prin săpăturile pe care le-a întreprins în anii 1909-1910 în celebra stațiune de la Cucuteni și prin valorificare exemplară a rezultatelor în monografia publicată în 1932” (Nicolae Ursulescu, Mădălin-Cornel Văleanu, *Prima publicație a lui H. Schmidt despre săpăturile de la Cucuteni*, în *CI*, XXIV-XXVI, 2010, p. 11.

²⁵ ANR, fond MCIP, dosar 2749/1909, f. 6, 7, 24.

²⁶ Nicolae Ursulescu, Mădălin-Cornel Văleanu, *op. cit.*, p. 15.

²⁷ *Ibidem*, p. 25, 26.

²⁸ ANR, fond MCIP, dosar 676/1895, f. 1; dosar 2749/1909, f. 4r.

Argeș, Dâmbovița și Muscel, toate aprobate de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, putem spune că acesta poate fi considerat un precursor al studiilor arheologice de la noi²⁹. Dimitrie C. Butculescu a fost primul arheolog român preocupat de stratigrafie, dovadă fiind cercetările începute în 1868 și încheiate în 1873, la Măgura Calomfirescu, unde distinge „două straturi atribuite la două epoci diferite foarte caracteristice”³⁰; precum și alte cercetări de importanță asemănătoare, dublate de o colecție care cuprindea 1.088 de obiecte provenite din săpăturile făcute în țară și străinătate³¹. Autorizarea și finanțarea investigațiilor sale veneau din partea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, dar și din fonduri personale, cu mențiunea că obiectele găsite erau duse la Muzeul Național de Antichități; sau măcar o bună parte dintre acestea, atunci când nu era susținut financiar de către stat³².

O altă etapă se leagă de activitatea lui Alexandru Odobescu. Trecând peste biografia lui, putem constata că, abia începând cu acel moment, în România încep a se contura idei privitoare la utilizarea unei metode științifice în cercetarea arheologică. Totul începe însă cu o critică la adresa predecesorilor, diletanți sau anticari: „[...] nu în preumblări de câteva ore cu oameni adunați în pripă de vătășelul satului, prin adimnirea bacșișului și a cinzecii de rachiu, nu în zorul unei văratice călătorii de plăcere se studiază o movilă, astfel încât rezultatele dobândite să poată fi de folos științei, să poată servi de baza neîndoioasă la comparațiuni etnologice, la teorii de istorie primordială”. Apoi, Odobescu alege un alt mod de cercetare, care să cuprindă descoperirile din întreaga țară în toată complexitatea lor, prin chestionarul arheologic adresat învățătorilor din toate regiunile țării³³. Păstrează totuși o metodă practică și de anticari, aceea de desena artefactul în contextul descoperii sale³⁴. Astfel, a alcătuit o bază de date pentru întocmirea unor hărți arheologice a județelor respective și a clasificat cronologic și etnografic diferite artefacte, raportându-le mai întâi Ministerului Instrucțiunii și apoi valorificând informațiile prin publicarea lor³⁵. Din cauza schimbării de metodă în cercetarea pe care o iniția, a fost socotit un „arheolog de cabinet”. Într-adevăr, a acordat mult timp analizei și interpretării corecte și atente a ruinelor și obiectelor arheologice descoperite, nu întotdeauna de el. Totuși, viziunea odobesciană era superioară comparativ cu aceea a predecesorilor săi, el utilizând metoda de cercetare sistematică și critică³⁶.

Alexandru Odobescu propunea patru opțiuni metodologice: „modul analitic, care va descrie, pe rând, fiecare categorie de tradițiuni și monumente, fără ca să țină seama nici de timpul, nici de locul în cari ele au avut rând pe lume; sistemul chronologic, care

²⁹ Alexandru Păunescu, *Din istoria arheologiei românești pe baza unor documente de arhivă*, îngrijire ediție, traduceri și procesare Alexandra-Cristina Păunescu, București, Editura Agir, 2003, p. 60.

³⁰ Butculescu a descoperit la Măgura Calomfirescu cea mai importantă așezare eneolitică din Câmpia Română, aparținând acelei culturi ce avea să poarte mai târziu numele Gumelnița (*ibidem*, p. 63, 64).

³¹ *Ibidem*, p. 61.

³² *Ibidem*, p. 60.

³³ Gheorghe Alexandru Niculescu, *Disciplinary Identity and Autonomy at the Beginnings of Archaeology in Romania*, în Gábor Klaniczay, Michael Werner, Ottó Gecser (eds.), *Multiple Antiquities – Multiple Modernities. Ancient Histories in the Nineteenth Century European Cultures*, Frankfurt/New York, Campus Verlag, 2011, p. 397.

³⁴ Așa procedează și Al. Odobescu când colaborează cu desenatorul elvețian H. Trenk, în excursia din județele Vâlcea și Argeș (Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 158).

³⁵ Al. Odobescu a reușit să tipărească doar răspunsurile învățătorilor din fostul județ Dorohoi, sub titlul *Rămășițe antice din județul Dorohoi*, alte informații fiind comunicate cu prilejul unor congrese internaționale de arheologie și antropologie. Vezi Vasile Chirica, Marcel Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. 1, Iași, 1984, p. 13, 14.

³⁶ Alexandru Păunescu, *op. cit.*, p. 57.

dorește să înșire faptele arheologice de pre ordinea în care timpul le-a dat naștere; metoda geographic le va clasifica în datini și monumente din țările în care s-au format; metoda lexicografică va lua forma dicționarului de antichități”. Sistematizarea căuta, în fond, „a urmări cultura din popor în popor, de pe rândul secolilor în care ele se prezintă și la fiecare din ele a cerceta care din materialele arheologice, ce ne sunt acum toate cunoscute, au luat dezvoltări mai caracteristice și mai importante”³⁷.

Nu departe de concepția lui Odobescu se aflau și opiniile discipolului său Grigore Tocilescu, încrezător în menirea ilustrativă și complementară a arheologiei față de izvoarele scrise. În asemenea caz, „instrumentele, armele, podoabele hainelor, modul de îngropăciune ale unui popor sunt decisive pentru starea lui culturală, despre gândirile și sentimentele sale, despre traiul și calitățile lui, despre legăturile comerciale, despre treapta întregii civilizațiuni ce el a atins, ba uneori chiar superioare oricărei tradițiuni istorice”³⁸.

Grigore Tocilescu se dedică cercetărilor din Dobrogea, făcând săpături la monumentele greco-romane de la Adamclisi, Tomis, Callatis, Troesmis, studiind totodată și valorile antice din centrul Dobrogei sau limesul Tansalutan³⁹. El participa și la supravegherea cercetărilor din celelalte zone ale țării, acolo unde era trimis de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Misiunea sa era aceea de a evalua modul în care se lucra sau de a trage deja concluzii despre obiectele descoperite fortuit. Mijloacele bănești de care avea nevoie pentru desfășurarea activităților sale erau asigurate din fondurile Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. I se decontau deplasările în țară și în străinătate plus retribuirea celor care îl ajutau în campaniile arheologice. De multe ori se acordau credite extraordinare pentru descoperiri sau lucrări de arheologie ori se atribuiu fonduri special destinate unor cercetări; de exemplu, cel pentru Limes, de 5.000 de lei, pentru fiecare campanie⁴⁰. Mâna de lucru era asigurată, după o practică obișnuită în acea perioadă, prin colaborarea cu persoane de înaltă calificare, ingineri, fotografi, arhitecți și desinatori (ca personal specializat); iar cea mai mare parte a săpăturilor efectivi era obținută prin colaborarea cu Ministerul de Război, fiind vorba de soldați din unități militare aflate în împrejurimi și, după caz, de lucrători civili⁴¹. Nu trebuie să omitem și

³⁷ „Odobescu înțelegea arheologia, în sens larg, ca «istorie a culturii popoarelor», având a se ocupa în egală măsură de antichitățile etice (credințe, obiceiuri, instituții etc.) și de cele estetice (obiecte, monumente, mai ales cele de artă) și, de aici, insuficienta încredere în valoarea documentului arheologic propriu-zis pentru o reconstituire istorică, independentă de orice text scris, lucru care i-a fost reproșat de către cercetători din acest domeniu” (Mircea Babeș, *Marile etape ale dezvoltării arheologiei în România*, în *SCIVA*, tomul 32, nr. 3, iulie-septembrie 1981, p. 322; Mircea Anghelinu, *op. cit.*, p. 90).

³⁸ Metodă de cercetare pe care o adoptă și în cercetarea monumentului de la Adamclisi (Vasile Barbu, Cristian Schuster, *Grigore G. Tocilescu și „Cestiunea Adamclisi”*. *Pagini din istoria arheologiei românești*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2005, p. 116; Mircea Anghelinu, *op. cit.* p. 94).

³⁹ Numit în 1881 profesor de istorie antică la Universitatea din București și, concomitent, director al Muzeului Național de Antichități, Gr. Tocilescu a fost întotdeauna preocupat de cercetarea și valorificarea descoperirilor sale, iar rolul lui de mentor a fost elocvent ilustrat prin excursiile arheologice organizate cu studenții Facultății de Litere, la cetățile antice din Dobrogea; deplasările de acest fel aveau scopul de „a da cursului de istorie nu numai caracterul teoretic, dar și practic” (C. Protopopescu-Argeș, *Excursiunea arheologică a studenților universitari din București 1896*, București, 1896).

⁴⁰ ANR, fond MCIP, dosar 676/1895, f. 1; dosar 264/1897, f. 3, 36.

⁴¹ Irina Achim, *Grigore Tocilescu și antichitățile creștine de la Tropaeum Traiani. Remarci asupra cercetărilor savantului după documente de arhivă*, în *SCIVA*, 58, nr. 3-4, 2007, p. 4. La săpăturile de la Adamclisi și Iglia, din 1891, Gr. Tocilescu a avut parte de sprijinul a 40 de soldați din Regimentul 33 Dorobanți, plătiți cu suma de 900 lei, timp de 60 de zile, iar în 1897 l-au ajutat 50 de soldați din Batalionul 5 de Vânători, plătiți cu 894,40 lei. Vezi ANR, fond MCIP, dosar 10/1891, f. 2, 16; dosar 168/1898, f. 6.

prezența la săpături a muncitorilor zilieri, lucru întâlnit în actele de decontare a unor sume de bani⁴².

În privința misiunii arheologiei în general, Tocilescu încă utiliza descoperirile preistorice ca alternativă la sursele scrise, ele venind să completeze lacunele lăsate de „noțiunile restrânse și incomplete” din inscripțiile antice. Artefactele aveau rolul de a „vorbi unde istoria tace și unde numai arheologia are cuvântul”; dar și de a completa schema evoluționistă. În ciuda originalității propriilor sale tehnici de cercetare, Tocilescu reproșa arheologiei din trecut dezinteresul față de contextul descoperirilor și aceasta pe drept cuvânt. Metodologic, el se arată conștient, în declarații cel puțin, de importanța recuperării și interpretării în context a vestigiilor, ca și de particularitățile arheologiei preistorice⁴³.

În documente se găsesc informații privitoare la metoda folosită în anul 1882, la Iglîța (Troesmis), în cele două fortărețe, cunoscute bine din izvoare: era vorba de un castru de legiune și de unul dintre cele mai vechi municipii din Dobrogea⁴⁴. Blamată va fi metoda utilizată aici în 1889, de dărâmare a zidurilor și extragere a pietrelor cu inscripții din menționatele fortărețe; la fel cum făcuseră și ceilalți înaintea lui, căutătorii de comori și arheologii diletanți. Deși nu mai întâlnim la Tocilescu acest tip de comportament, s-au pus însă întrebări privitoare la conservatorismul său, arătat față de colaborarea sa cu arheologi străini, mai experimentați în săpături arheologice⁴⁵.

Din păcate, cercetările întreprinse de acest pionier al arheologiei românești au avut o serie de carențe. Erau determinate de limitele metodologice proprii epocii în care Gr. Tocilescu se formase științific, de dificultățile de a face față suferinței sale cardiace, dar și complexelor probleme pe care singur și le crease prin desțelenirea entuziastă și rapidă a atâtor viitoare domenii de specializare ale arheologiei românești. Instrucțiunile pe care le dădea unuia dintre colaboratorii săi exprimă destul de clar metoda sa de săpătură: „[...] procură-ți un ciur cu care în prezența D-tale să se strecoare pământul [...] spre a găsi obiecte, [...] nu dărâma vreun zid, nu sparge vreun obiect și notează într-un ziar pe fiecare zi ceea ce sapi și ceea ce se găsește, ca și locul unde s-au găsit obiectele”⁴⁶. Respectarea documentului arheologic și precizia înregistrării reprezentau totuși – chiar în absența metodei stratigrafice – un progres notabil față de cercetările arheologice ale predecesorilor lui⁴⁷. De altă parte, un element absolut modern al

⁴² Vasile Barbu, Cristian Schuster, *op. cit.*, p. 29.

⁴³ Mircea Anghelino, *op. cit.*, p. 95, 96.

⁴⁴ Distrusă în mare parte pe la mijlocul secolului XIX, pentru valorificarea pietrei din ruinele păstrate, mai apoi vândută ca material de construcție la Brăila și Galați (Vasile Barbu, Cristian Schuster, *op. cit.*, p. 29; Cristina Georgeta Alexandrescu, Christian Gugl, *Troesmis și romanii la Dunărea de Jos. Proiectul Troesmis 2010-2013*, în „Peuce”, s.n., XII, *Studii și cercetări de istorie și arheologie*, Tulcea, 2014, p. 289-306).

⁴⁵ Se pare că „n-a făcut niciodată acest lucru distr-un egoism feroce, dorind să publice totdeauna singur ceea ce descoperea. [...] Prin contactul pe care l-a avut de nenumărate ori cu arheologi străini (germani, italieni sau francezi), este imposibil să fi fost străin de noul mod de efectuare a săpăturilor arheologice” (Vasile Barbu, Cristian Schuster, *op. cit.*, p. 31).

⁴⁶ Alexandra Ștefan, *Istoricul Muzeului Național de Antichități – Institutul de Arheologie*, II. *Progresul arheologiei și muzeografeiei în România în perioada 1881-1927*, în *SCIVA*, nr. 2, t. 35, aprilie-iunie 1984, p. 121. În acest material am utilizat foarte des articolul Alexandrei Ștefan, deoarece, până la momentul de față, nu am reușit să văd Arhiva Muzeului Național de Antichități, iar sursele textului citat sunt în exclusivitate din această arhivă.

⁴⁷ Tocmai aici s-a iscat marea controversă asupra cercetărilor lui Tocilescu. Chiar cei care au consultat arhiva și manuscrisele lui Grigore Tocilescu, nu au găsit vreo referire asupra poziției vreunora dintre piesele descoperite și nici punctele diferite în care s-au făcut săpături în prima campanie (Vasile Barbu, Cristian Schuster, *op. cit.*, p. 116).

concepției sale era preocuparea care l-a determinat să folosească hărți la scările 1/50.000 și 1/20.000 și planuri de orașe; de aceea, în 1891, solicita Ministerului de Război „să însărcineze un ofițer de geniu cu facerea planului topografic al localității Adamclisi”⁴⁸ și al împrejurimilor ei, iar în 1892 începea valoroasa colaborare cu inginerul topograf Pamfil Polonic. Acesta reușește, în perioada 1892-1902, să realizeze un număr impresionant de săpături în stațiuni cu o stratigrafie uneori dificilă și complexă; totodată, efectua cercetări periegetice de sute de kilometri, privind drumurile romane, valurile etc. Toate aceste investigații de teren se concretizau, conform înțelegerii cu Gr. Tocilescu, în rapoarte detaliate săptămânale, însoțite de numeroase ridicări și schițe topografice ori planuri de detaliu pentru cele mai importante obiective, reconstituiri etc.⁴⁹. În sfârșit, trebuie adăugat, ca element pozitiv, grija lui Tocilescu pentru consolidarea monumentelor dezvelite prin săpături, un exemplu în acest sens constituindu-l „lucrările pentru acoperirea cu ciment a zidurilor dezgropate de la Adamclisi”; dar și metodele propuse pentru cercetare ca plan de lucru și prezentate pe larg în lucrarea *Monumentul de la Adamclisi*⁵⁰. Metoda de cercetare a lui Tocilescu a fost amendată și criticată de către contemporanii acestuia. Astfel, este acuzat de către Teohari Antonescu, fostul său elev, de lipsa unui sistem de cercetare la castrul de la Drobeta și la Adamclisi; Antonescu îi mai reproșează necunoașterea metodei stratigrafice, inexistența martorilor cercetării, neaducerea săpăturii la nivelul solului viu, inexistența unui inventar al lucrurilor descoperite și, din acest motiv, imposibilitatea de a le stabili valoarea științifică⁵¹.

O concepție – diferită de cea a lui Gr. Tocilescu și în aceeași măsură mai apropiată de cea a lui Vasile Pârvan – a manifestat George Murnu⁵², în domeniul modului de abordare și al practicării săpăturilor arheologice și această evoluție își găsește explicația în primul rând în progresul general european. Scurtul episod dedicat cercetărilor de teren de la Tropaeum Traiani⁵³ „ocupă un loc semnificativ în istoria arheologiei clasice românești, printr-un plus de rigoare, prin acuitatea informațiilor/observațiilor de detaliu și a interpretării elementelor tehnicii constructive a monumentelor prin reclamarea stratigrafiei și prin publicarea mult mai rapidă și circumstanțială a cercetărilor”⁵⁴. George Murnu este primul la care găsim o detaliere a

⁴⁸ „În scopul acesta de 25 mai – 1 iunie 1891 am studiat partea topografică a localității și, după mai multe sondaje, am constatat că: ruinele reprezintă o cetate romană [*castrum stativum*] de formă poligonală cu lățime de 300 metri și lungime de 400 metri, având în partea SE o altă fortăreață adiacentă cu o lățime de 90 metri și o lungime de 115 metri” (ANR, fond MCIP, dosar 244/1892, f. 3-6).

⁴⁹ Rolul lui Pamfil Polonic în aceste cercetări a fost determinant. Lucrările lui au fost folosite din plin în publicațiile și comunicările susținute de Gr. Tocilescu (Alexandru Păunescu, *op. cit.*, p. 66, 67).

⁵⁰ Vasile Barbu, Cristian Schuster, *op. cit.*, p. 114; Alexandra Ștefan, *op. cit.*, p. 121.

⁵¹ În lucrare ne este prezentat pe larg conflictul dintre Teohari Antonescu și Gr. Tocilescu, cu referire la campania anti-Tocilescu, susținută de articole din „Adevărul”, „Tribuna conservatoare”, „Epoca” și „Convorbiri literare”. Din păcate, nu întâlnim citată decât o singură dată, și aceasta pentru a marca câteva repere biografice ale lui Gr. Tocilescu, lucrarea lui Vasile Barbu și Cristian Schuster, apărută în 2005, care ar fi fost extrem de utilă pentru contextualizarea chestiunilor ridicate de autori. Vezi Teohari Antonescu, *Scrisori arheologice uitate*, ediție concepută și realizată de Emil Păunescu (cu concursul dr. Dimitrie Ovidiu Boldur), Giurgiu, Editura Pelican, 2011, p. 32, 59. „Din cercetarea Arhivei și Manuscriselor lui Grigore Tocilescu, n-am găsi nicio referire asupra poziției unora dintre piesele descoperite. Ba mai mult, nu se pot preciza nici cele două puncte diferite în care s-au întreprins săpături în prima campanie” (Vasile Barbu, Cristian Schuster, *op. cit.*, p. 116).

⁵² „Pentru că G. Murnu, la vremea când a obținut această catedră, nu făcuse singur nici măcar o săpătură arheologică, deși avea ceva peste 40 de ani.” Despre modul neonorabil prin care a ajuns la Universitate, în 1909, luându-i Catedra de arheologie lui Tocilescu, vezi *ibidem*, p. 44.

⁵³ ANR, fond MCIP, dosar 2661/1910, f. 3-15.

⁵⁴ Alexandra Ștefan, *op. cit.*, p. 128.

metodelor de cercetare utilizate în acea vreme: „Așa-zisele săpături arheologice sunt o întreprindere pe atât de grea și migăloasă, pe cât de complicată. Pentru practicarea lor nu trebuie numai răbdare și stăruință multă, ci și experiență destulă de lucruri și oameni și pe lângă cunoștințe tehnice, nu mai puțin spirit practic și organizator. De aceea trebuiesc nu numai mijloace materiale, ci și personalul conștiincios și priceput. O conducere tehnică serioasă, se înțelege de la sine, e lucru bun, e chiar indispensabil uneori. Aceasta însă nu-i de ajuns: conducătorul tehnic, chiar dacă e bine pregătit, ceea ce a fost o excepție în cazul de față [este vorba despre cercetările de la Cetatea Tropaeum (1910) – subl. n.], trebuie supravegheat și condus la rândul său, ci fiind doar un element auxiliar, un sfetnic prețios, dar nu și fac-totum (mai ales că la noi n-a fost decât un mercenar și nu om de știință) – deci prezența celui ce face săpăturile e necesară [...]. Săpăturile arheologice, pe lângă alte condițiuni, presupun și ținerea unui jurnal în toată regula. În el trebuiesc inventariate pe loc toate descoperirile, de orice natură ar fi ele. [...] cer nu numai etichetarea, numerotarea, înregistrarea și chiar arătarea precisă a locului unde s-au găsit, ci și descrierea, uneori fotografierea sau desenarea lor. Și această muncă trudnică și îngrijită nu se face numai pentru importanța obiectelor în sine, ci și fiindcă prin ele se poate stabili natura unor ruine și epoca din care datează ele și în genere diferite straturi ale cetății și că, prin urmare, din simple curiozități devin documente științifice”⁵⁵. La fel de problematică rămâne, și pentru această perioadă, chestiunea cercetărilor de la Tropaeum Traiani. Documentele arată că G. Murnu, ca director al Muzeului Național de Antichități după decesul lui Tocilescu, prelua arhiva de la familia defunctului, care conținea planurile, însemnările, clișeele și fotografiile provenite de pe șantierele arheologice. Doar așa pot fi explicate articolele-studii pe care G. Murnu le publică destul de repede despre Cetatea de la Adamclisi. „Așa-zisele cercetări de teren și săpăturile pe care pretinde G. Murnu că le-a făcut nu sunt cu nimic justificate. *Via principalis*, la care Gr. G. Tocilescu a lucrat ani de zile, nu putea fi cercetată prin săpături într-o singură campanie. [...] Totuși a făcut și un lucru bun prin aceasta, că a pus în circulația științifică o parte din descoperirile lui Tocilescu, chiar dacă aceasta s-a făcut printr-un rapt intelectual.”⁵⁶

În urma demisiei lui George Murnu, Vasile Pârvan a fost numit director al Muzeului Național de Antichități în 1910. Distanța de circa două generații care îl despărțea de Grigore Tocilescu, progresele de concepție și de metodă apărute în acest răstimp, dar și propriul său spirit critic i-au permis lui Pârvan să remarce o serie de neajunsuri ale activității marelui său predecesor la direcția Muzeului. Pentru remedierea acestora, s-a angajat într-o acțiune de anvergură, vizând încadrarea de arheologi specializați – pe care-i forma în prealabil la Seminarul de istorie antică al Facultății și pe propriile șantiere –, promovarea noilor metode de cercetare pe teren și realizarea unui program judicios de săpături arheologice, subordonat necesității de clarificare a unor probleme fundamentale ale istoriei naționale⁵⁷. La Pârvan nu întâlnim doar

⁵⁵ Descrierea continuă cu modul în care au fost realizate săpăturile de la Tropaeum Traiani, George Murnu semnalând toate neregulile pe care le-a găsit în momentul începerii campaniei și punând accentul pe maniera lui de lucru: „Spre a face lumină și a pune orânduială în haosul astfel rezultat, am căutat dintru început să găsesc o bază de operație de la care, apoi plecând, să înaintez în mod sistematic în interiorul cetății, câștigând mereu teren, bucată cu bucată, fără salturi, fără preferințe, convins fiind că întreg cuprinsul cetății Tropaeum e vrednic de cercetare temeinică și amănunțită” (George Murnu, *Noi săpături în cetatea Tropaeum (1910)*, în *BCMI*, an 3, 1910, p. 155, 156).

⁵⁶ Vasile Barbu, Cristian Schuster, *op. cit.*, p. 129-130.

⁵⁷ Alexandra Ștefan, *op. cit.*, p. 129; idem, *Vasile Pârvan, istoric al antichității clasice în România, fondator al școlii naționale de arheologie și epigrafie*, în *SCIVA*, nr. 3, t. 33, iulie-septembrie 1982, p. 302, 303.

inițierea unor metode de cercetare arheologică. Prin *Cronicle* sale publicate în revista „Viața românească” (1906-1907), el aduce unele completări și nuanțări în chestiuni de teorie și de metodă istorică⁵⁸.

Încă din 1915, Pârvan vorbea cu mândrie la Academie despre „Muzeul Național de Antichități – cu școala arheologică ce am întemeiat-o pe lângă el”. Primul Război Mondial avea să îi stopeze însă activitatea, majoritatea angajaților (inclusiv directorul) fiind mobilizată, iar muzeul funcționând în capitala ocupată sub conducerea provizorie a lui Ioan Bogdan⁵⁹. Ideea fundamentală imprimată de Vasile Pârvan discipolilor și colaboratorilor săi consta în recunoașterea rolului de prim ordin al arheologiei în procesul de reconstituire a istoriei naționale, ca singur suplinitor posibil al insuficienței sau totalei absențe a izvoarelor scrise. Din punctul de vedere al metodei de cercetare și al tehnicii de săpătură, sunt de recunoscut, tot lui Vasile Pârvan, introducerea sistematică a primelor principii de cercetare stratigrafică, utilizarea tuturor categoriilor de documente arheologice în studierea unei civilizații și, în fine, introducerea analizei riguroase de monument. Cercetările arheologice ale Muzeului Național de Antichități nu s-au limitat numai la săpături sistematice în situri preistorice, getice și greco-romane; ele au implicat și ample cercetări de suprafață, ce urmăreau adunarea unui material documentar – arheologie și fotografie – cât mai bogat și, în perspectivă, alcătuirea hărții arheologice a Daciei⁶⁰. Trebuie menționat și faptul că, în ciuda numeroaselor demersuri ale direcției pentru sporirea fondurilor de săpătură, sumele au fost întotdeauna insuficiente față de necesitățile muzeului. V. Pârvan a reușit totuși să suplinească, parțial, aceste carențe prin obținerea unor subvenții, uneori importante, fie de la Academia Română, fie de la Comisiunea Monumentelor Istorice sau de la unele autorități județene. La îndemnul aceluiași director, muzeul a abordat, pentru prima dată în mod sistematic, problemele preistoriei, inițiind în 1915 o importantă serie de cercetări de teren. În completare, se luau în evidență, prin eforturile lui I. Andrieșescu, colecțiile publice și particulare din întreaga țară; același Andrieșescu a contribuit substanțial, în anii următori, la formarea tinerilor asistenți preistoricieni din școala lui Vasile Pârvan⁶¹.

Cercetări însemnate au fost realizate în orașele grecești de pe litoral. Inițiate de Vasile Pârvan, la Histria, în 1914, unde s-a creat un adevărat șantier-școală, la care au participat, sub directa lui îndrumare, aproape toți tinerii săi colaboratori între anii 1914 și 1916, aceste săpături au inclus în 1915 și Callatis. Mă refer la cercetările deschise aici de D. M. Teodorescu, la zidul de incintă, la bazilica romano-bizantină adiacentă, în movila semicirculară de pe terenul geamiei tătarăști și lângă primărie. Tot în 1915 s-a deschis șantierul arheologic de la Tomis, având ca prim obiectiv incinta cetății. Aici au lucrat, pe lângă V. Pârvan, D. M. Teodorescu, D. Popescu, P. Nicorescu, G. G. Mateescu, H. Metaxa și S. Lambrino, efectuând, în 1915-1916, o serie de cercetări la suprafață, în împrejurimile orașului, pentru studierea localităților cu urme greco-romane și pentru

⁵⁸ Al. Zub, *La pensée historique de Vasile Pârvan*, în „Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne”, nouvelle série, tome XXVI, nr. 1-2, 1982, p. 20.

⁵⁹ În perioada imediat următoare aveau să părăsească muzeul șase membri ai acestei valoroase echipe: P. Nicorescu, D. M. Teodorescu, D. Voiculescu, I. Andrieșescu, G. G. Mateescu, S. Lambrino; au plecat prin demisie, pentru a ocupa posturi mult mai bine salarizate în învățământul secundar (Alexandra Ștefan, *Istoricul Muzeului Național de Antichități – Institutul de Arheologie*, p. 130).

⁶⁰ Proiectul fusese conceput și de Gr. Tocilescu, dar primele foi, cuprinzând sectoarele Motiștea și Călărași, au fost realizate abia în anii '20, datorită cercetărilor lui R. Vulpe și Vl. Dumitrescu (*ibidem*, p. 136 și *idem*, *Vasile Pârvan, istoric al antichității clasice în România...*, p. 316-317).

⁶¹ Alexandra Ștefan, *Istoricul Muzeului Național de Antichități – Institutul de Arheologie*, p. 136.

strângerea monumentelor epigrafice și sculpturale⁶². Astfel, dacă până în 1914 nu se făcuseră cercetări sistematice în niciunul dintre orașele grecești de pe coasta tracă a Pontului Euxin, în următorii doisprezece ani Vasile Pârvan și asistenții Muzeului acoperiseră, prin șantiere, toate centrele grecești de pe litoralul românesc. Studiile lor arheologice, istorice și epigrafice au conturat direcțiile principale și au constituit repere valoroase pentru cercetările ulterioare în acest domeniu⁶³.

Primul șantier-școală al lui V. Pârvan a fost deschis la Ulmetum⁶⁴ unde, între 1911 și 1914, au lucrat D. M. Teodorescu, M. Doraș, H. Metaxa, P. Papazol, G. G. Mateescu, P. Nicorescu și alți colaboratori, fie în castelul roman de la Diși-Pudac (1913)⁶⁵ [fig. 1, 2, 3] și în fortificațiile romane târzii de la Kiose Aidin și Devegikioi, unde săpăturile efectuate în anii 1915-1916 de D. M. Teodorescu și G. G. Mateescu s-au desfășurat în paralel cu cercetările de suprafață ale acelorași între Silistra și Turtucaia. Publicarea rezultatelor acestor săpături, binecunoscute specialiștilor noștri, a atins, în bună parte, scopul stabilit inițial de directorul Muzeului. Aduceau o contribuție de cea mai mare importanță pentru cunoașterea diferitelor aspecte ale istoriei acestei zone de graniță a imperiului, în epoca romană timpurie și, în special, în cea romană târzie⁶⁶.

În toate rapoartele sale, Vasile Pârvan, reclama fondurile insuficiente acordate de Stat pentru cercetări arheologice, condițiile improprii de locuit și dificultatea procurării hranei și a apei pentru personalul săpăturilor; dar nu omitea descrierea celor descoperite și a metodei folosite în fiecare nou șantier. Un exemplu relevant îl găsim în raportul său către ministru: „Și în acest an, ca și în 1914, rezultatele săpăturilor au răsplătit peste orice așteptare atât osteneala, cât și banii întrebunțați. Activitatea noastră, potrivit metodei pe care consecvent o aplicăm încă de la începutul săpăturilor noastre arheologice în România, a fost îndreptată în două direcții: stabilirea și eliberarea liniei fortificate cu ziduri și degajarea interiorului pe linia intrărilor și străzilor antice în cetate”⁶⁷.

După cum putem observa, informațiile capătă consistență și importanță odată cu trecerea timpului, atât prin pregătirea specializată a personajelor aduse în discuție, cât și prin progresele cunoașterii. Cu siguranță, acest studiu nu are pretenția de a fi unul absolut novator; nu elimină nici riscul repetițiilor, ca în mai toate variantele despre aceeași temă sau același subiect. Am încercat să prezint rolul deosebit al fiecărei etape și să aduc nu atât un plus de informație la ceea ce era deja cunoscut, cât mai ales o mai bună înțelegere a surselor, din prisma unui doctorand care, aflat la început de drum, abia

⁶² Acest raport conține date privitoare la creșterea și organizarea colecțiilor Muzeului central și a secțiunilor provinciale, săpăturile de la Histria, de la Tomis, Callatis, Chiose-Aidin, Cadichioi și Vetren. Găsim informații referitoare la fondurile pe care le-a avut la dispoziție în anul 2015, reclamând, încă o dată, insuficiența acestora; la achiziția colecției preistorice a lui Gr. C. Buțureanu; la organizarea secției preistorice a Muzeului Național de Antichități; la obiectele preistorice din colecția prefecturii din Durostor; descrierea campaniilor din anul 2015 (Vasile Pârvan, *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități în cursul anului 1915 înaintat domnului ministru al Instrucțiunii și Cultelor de directorul muzeului*, București, 1916).

⁶³ Alexandra Ștefan, *Istoricul Muzeului Național de Antichități – Institutul de Arheologie*, p. 139.

⁶⁴ „Sub direcțiunea sa, Muzeul Național de Antichități – a devenit, după cuvintele sale proprii, «singura instituție superioară de cercetări științifice din domeniul arheologiei în România» – a început o serie de săpături importante [...] și, evident, cele de la Ulmetum și, unde metoda utilizată de Pârvan poate fi criticată, dar fără această metodă eu nu cred că astăzi noi am fi vorbit de *Pompei-ul românesc*” (Alexandru Suceveanu, *170 années d'archéologie en Roumanie*, în „Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne”, nouvelle série, XLVIII-XLIX, 2004-2005, p. 13).

⁶⁵ Rapoartele cu privire la descoperirile urmelor de caste romane la Ekrene și Diși-Pudac (sud Balcik). Vezi ANR, fond MCIP, dosar 3158/1913, f. 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83.

⁶⁶ Alexandra Ștefan, *Istoricul Muzeului Național de Antichități – Institutul de Arheologie*, p. 140.

⁶⁷ Vasile Pârvan, *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități în cursul anului 1915...*, p. 18.

descoperă că subiectul tezei sale se înscrie în seria celor foarte complexe. Îmi asum această alegere, cu încrederea că izvoarele inedite, neconsultate încă, vor face cât mai curând parte din citările mele.

MEANS AND METHODS OF ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN ROMANIA
AT THE END OF THE 19th AND THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY
(Summary)

Keywords: archaeological, pioneering, historical monuments, the collecting of antiques, cultural heritage, competing research methods.

The issues we wish to bring forward regard the way in which archaeological research was conducted in Romania, the pioneers of such research and the means needed to fulfil their aim in the above-mentioned time frame. I will specifically pursue the direction outlined by the already existing sources, which capture such information throughout the 19th century. I will refer to the second half of the century, when the contributions brought by Cezar Bolliac begin being signalled, finishing documentation at the beginning of the 20th century, in 1916, also proposed in the project as the chronological limit.

In the last decades of the 19th century, archaeology ceases to be the mere collecting of antiques as exotic memorabilia and acquires the auxiliary role of historical research. At this stage a more general interest towards the national archaeological heritage materializes, and protecting historical monuments becomes an objective pursued more and more insistently. The pioneering pursuits of the likes of Bolliac, Odobescu and Tocilescu, of inconsistent quality, help shape a preliminary map of the archaeological sites belonging to several ages, many of which were scientifically exploited subsequently. We can only speak about the structuring of the archaeological research and the making of systematic working rules, however, in the first decades of the 20th century.

ANEXE

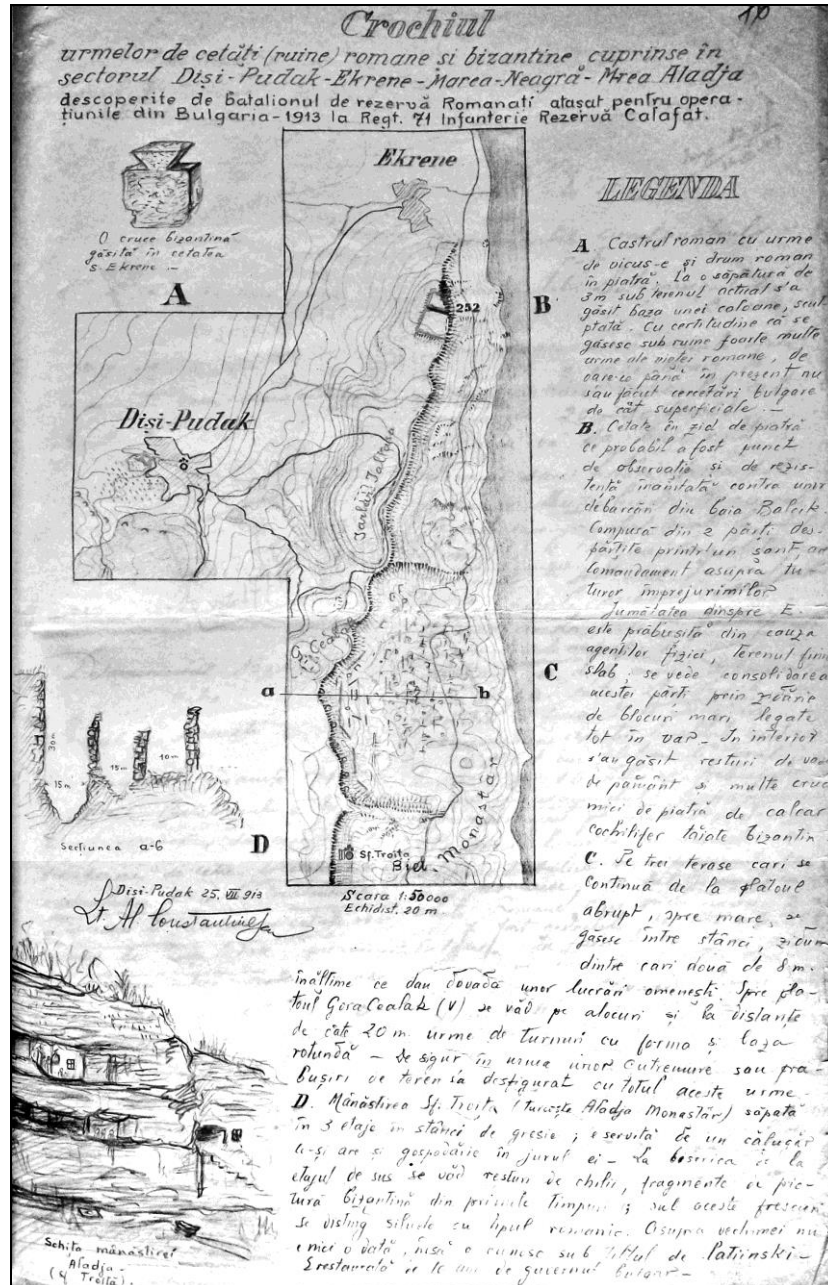

Fig. 1. Raport cu privire la descoperirile urmelor de caste romane la Ekrene și Diși-Pudac, sud Balcik (ANR, fond MCIP, dosar 3158/1913, f. 78)

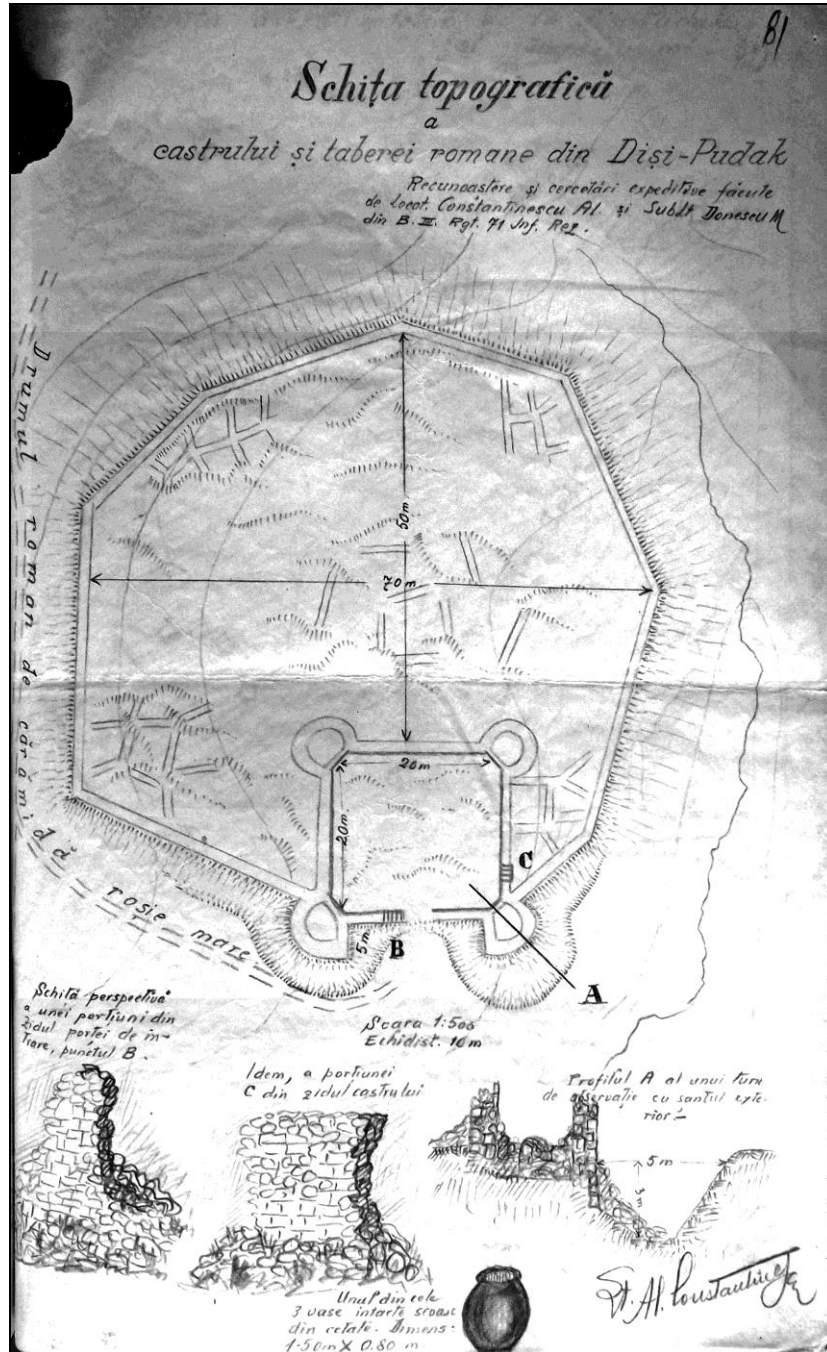

Fig. 2. Schița topografică a castrului Diși-Pudac (ANR, fond MCIP, dosar 3158/1913, f. 81)

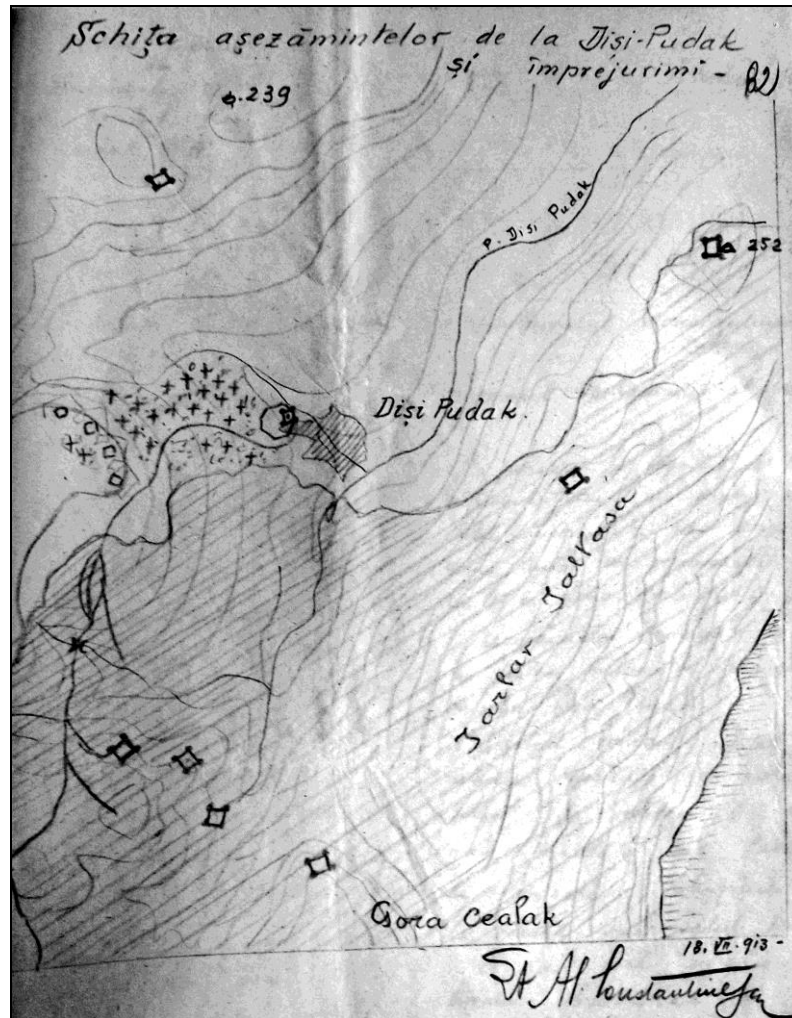

Fig. 3. Schița așezămintelor de la Diși-Pudac
(ANR, fond MCIP, dosar 3158/1913, f. 82)